

порядку, передбаченому відповідною законодавчою нормою. В цьому контексті не існує винятків для жодного суб'єкту соціальної дії. Таким чином, соціум заклав чіткий правовий захист від притаманного сутнісній природі церкви диктату.

На жаль, в Україні, яка сповідує цінності світського гуманізму, спостерігається дещо інша, часто парадоксальна картина. Аналіз релігійної діяльності багатьох конфесій показує, що самочинство церковних організацій на українських теренах перетворюється в буденне явище. Протиправні діяння деяких церков стають все масштабнішими, а адекватна реакція з боку правоохоронних органів практично відсутня. Це, зрозуміло, сприяє посиленню агресивності частини духовенства. Особливо “войовничий запал” конфесій проявляється під час вирішення майнових питань. Для прикладу, всім відомі дії ченців Лаври із самовільного захоплення приміщень Києво-Печерського заповідника. В такий спосіб в 2000-2003 роках ними було відібрано у заповідника 10 корпусів. Проте, незважаючи на відверте порушення закону (в даному випадку з боку УПЦ МП), правоохоронні органи зайняли позицію стороннього спостерігача, волюючи не втручатися в конфлікт. Подібне потурання, звичайно, на руку деяким релігійним об'єднанням, які втратили сприйняття грані між дозволеним і забороненим. На противагу нашому, в Західній Європі реакція на такі суспільні виклики конфесій має чіткі й адекватні правові наслідки.

Аналогічна ситуація має місце, зокрема, і в царині освіти. Попри те, що Конституція України (ст. 35), Закони України “Про освіту” (ст.ст. 5, 7, 8) й “Про свободу совісті та релігійні організації” (ст. ст. 5, 6) однозначно закріплюють світський характер навчально-виховного процесу в нашій державі, релігійні громади всілякими способами намагаються вести викладання основ релігії як у загальноосвітніх, так і вищих навчальних закладах. У державних школах окремих регіонів діти вже давно вивчають такі предмети, як “Закон Божий” чи “Християнська етика”. Причому подекуди – в обов'язковому порядку. Таким чином, якщо Закон і писаний, то принаймні не для суб'єктів релігійного середовища.

Сучасна українська держава, реформуючи політичну систему, впевнено бере курс на розвиток демократії за європейськими стандартами, складовою якої, з необхідністю, є плюралізм – політичний, ідеологічний, релігійний, етнічний. Але, як показує європейський досвід, також потрібно враховувати особливості історичного розвитку й функціонування українського суспільства, відповідно і тих конфесій, історія яких безпосередньо пов'язана з нашою країною. При цьому розв'язання будь-яких проблем функціонування релігійного комплексу в нашій державі бачиться винятково в правовому полі, що гарантує дотримання законних конституційних прав усіх суб'єктів правовідносин державно-церковних взаємин.

*Г. Кулагіна**

Релігійна мораль та політична доцільність під час виборів-2006

Парламентські вибори 2006 року з повним правом можуть претендувати на такий суспільний процес, який відбувався з відповідним “політичним загостренням”. У межах нашого дослідження спробуємо з'ясувати взаємозв'язок, або “спільну дію”, релігійної моралі і політичної доцільності в українському суспільстві. Для цього насамперед визначимося з категоріальним апаратом.

Релігійна мораль передбачає специфічний, релігійний тип регуляції відносин людей, скерований ідеєю спасіння. Іншими словами, сукупність прийнятих певною релігією норм поведінки, спілкування та взаємовідносин людей слід вважати релігійною мораллю. Характерною рисою останньої завжди залишається жорстка фіксованість та опосередкованість функціонування релігійними формами регуляції. У свою чергу, політична доцільність виявляється через належну організацію державного життя шляхом боротьби за владу.

Релігійна мораль постає як суспільне явище. Прагнення до впорядкування відносин релігії і держави знайшло своє відображення у створенні релігійних норм, правил, законів та приписів. Зокрема, правила Святих Апостолів забороняють поєднання церковних і цивільних посад. Так, у 81 правилі йдеться про наступне: “... не личить єпископові чи пресвітерові ставати до роботи в народних управліннях, а невідступно бути при справах церковних. Або хай прийде до переконання, що цього не можна робити, або хай буде видалений, бо за заповітом Господнім ніхто не може служити двом панам.”⁹⁵ Яку ж ситуацію маємо насправді? На 450 місць у Верховній Раді претендувало 7.723 кандидати від 45 партій. Офіційно будь-яка церква відмовлялася від активної участі у виборчому процесі. Водночас багато партій має у своєму

* *Наук. співробітник Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України, к.філос.н*

⁹⁵ Книга Правиль Святих Апостоль, Святих Соборовъ Вселенскихъ й Поместныхъ, й Святихъ Отцов. – М., 1893. – С.32

списку кандидатів з представників церков. До того ж, кожен з них балотується не як звичайний громадянин, а як протоієрей, пастор, священник, голова християнського братства тощо. Знаходження кандидатів “від релігії” на непрохідних місцях у партійних списках не применшує їх значення у виборчій кампанії, що подеколи не менше, ніж відомих співаків, артистів, журналістів тощо. Внаслідок цього маємо, приміром, такі результати. Постійний член Священного Синоду Української Православної Церкви митрополит Одеський та Ізмаїльський Агафангел пройшов до Одеської обласної ради народних депутатів. Депутатом Хмельницької обласної ради став архієрей Хмельницької єпархії УПЦ КП архієпископ Хмельницький і Камінець-Подільський Антоній (Махота). Лише у Хмельницькій області до місцевих органів влади обрано 15 священнослужителів. Такі приклади не поодинокі. Залишаючи осторонь правовий аспект, поставимо принагідно кілька питань. Що спонукає служителів культу брати участь у виборчому процесі? Як представники церкви оцінюють таку діяльність своїх братів і сестер?

Як твердить директор Центру Богословських Студій, священник УПЦ МП о.Петро Зуєв, брати участь у виборах духовенство можуть спонукати різні причини.⁹⁶ Зазначимо, що всі вони цілком “від світу цього”, а саме: розв’язання проблеми храмового будівництва, реституції церковного майна, встановлення політичних зв’язків, налагодження співпраці між Церквою та місцевими структурами влади, вплив на останні тощо. Щоправда, відразу визнається існування проблеми “партійного батюшки”. Здавалося б, проблема полягає у суперечливості, антиномічності реалій політичного життя Церкви та її соціальної доктрини, правил та приписів, що забороняють клірикам участь у політичному житті країни.

Згадаємо тут лише Соціальну концепцію Російської православної церкви, прийняту на Архієрейському Соборі 2000 року. В ній наголошується: “Священноначаліє і священнослужителі не беруть участі у діяльності політичних організацій та у передвиборчих процесах”. Проте суперечливість виявляється політичного характеру. Так, “партійний батюшка”, належачи до якоїсь однієї, конкретної партії, протиставляє свою участь у ній іншим політичним організаціям, позбавляючись можливості відстоювати права не лише всього суспільства, а й своєї пастви, віруючі якої цілком вірогідно мають різні політичні вподобання.

Отже, універсалізм, якого прагне дотримуватися Церква, що орієнтується на всіх людей, незалежно від їх походження та політичних поглядів, протиставляється логіці “партійної доцільності” або “егоїзму” окремої соціальної групи. Додаткова проблема ще й у тому, що ім’я священника стає своєрідним символом, брендом, з допомогою якого партія та окремі політтехнологи намагаються створити образ партійної “святості”. З цього богослов робить висновок: “Так соціальний егоїзм зодягається у шати уявної святості”. Доцільно задати питання, а чи це не сама “уявна святість”, що вбралася у шати “соціального егоїзму”? До того ж, надалі священник стверджує, що коли вибори минають, стає зрозумілим: всі без винятку партії не святі, а грішні.

Особисту точку зору на участь кліру у виборчих перегонах має архієпископ Львівський і Галицький УПЦ МП Августин. Він вважає, що священнику не треба бути при державній владі. В іншому випадку матимемо моральні і правові колізії, коли у ситуації, що від нього не залежатиме, духовний пастир не виявить євангельського милосердя. Це не припустимо, адже священник повинен бути вищий за політику. Водночас архієпископом припускаються “винятки з правил”.

Розглянемо суспільну позицію інших християнських церков під час виборчого процесу 2006 року.

10 лютого цього року у Львові відбувся з’їзд мирян Української Греко-Католицької Церкви, який прийняв такі Звернення: до усіх вірних УГКЦ, усіх християн та людей доброї волі з нагоди парламентських виборів; до урядовців, депутатів та кандидатів в депутати, керівників державних та приватних структур; “Відповідальність вірних за Церкву і державу” до Президента України Віктора Ющенка; до Синоду Єпископів та усіх священників УГКЦ.⁹⁷ У Зверненнях декларувалося наступне.

Суспільно-політичне життя є полем відповідальності кожного віруючого за своїх ближніх. Воно не починається і не закінчується передвиборчою кампанією. Вартими на довіру називалися ті політичні партії та блоки, які “словом і ділом” довели свою здатність створити морально безпечне та духовно здорове середовище, сприятливе для розвитку людини та родини, і не спокусилися можливостями, які дає влада. Посадовець повинен керуватися не клановими, партійними чи приватними інтересами, не власними амбіціями чи поняттями, а винятково справедливістю і турботою про долю Держави та її громадян. Кожен громадянин несе відповідальність за розвиток України в усіх сферах, що, у свою чергу, можливий за умови піднесення духовності, культури та освіти. Зазначається, що така відповідальність подається в Конституції України як “відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішніми і прийдешніми

⁹⁶ “Вибори минають, партії народжуються і вмирають, а Церква залишається” // Інтерв’ю з директором Центру Богословських Студій, кліриком УПЦ о. Петром Зуєвим. – <http://www.risu.org.ua>

⁹⁷ <http://rep-ua.com/23953.html>

поколіннями”. Наголошується на недостатній увазі щодо місійної практики священства, особливо у тих областях, що знаходяться поза межами найбільшого поширення УГКЦ.

Римо-Католицька Церква не приймала окремих рішень щодо парламентських виборів в Україні.

Специфічні проблеми піднімалися на зустрічі лідерів євангельських протестантських церков України, що відбулася 2 серпня 2005 року і актуалізувала дискусію щодо участі євангельських віруючих у політичній діяльності.⁹⁸ Зустріч репрезентувала 90% протестантських громад та висвітлила наступні головні питання щодо взаємостосунків церкви і держави. Що слід розуміти під політикою? Чи є дозволені межі участі віруючих у політичній діяльності? Чи можливо представникам різних церковних категорій брати участь у політичній діяльності? Чи ототожнюється участь в останній віруючих з діяльністю Церкви в цілому?

Принциповим є розуміння Церквами політики та, зокрема, політичної діяльності в суспільстві. Під політикою вони переважно мають на увазі участь у публічних громадянських акціях, діяльності політичних партій. Водночас потребує належної оцінки отримання керівниками церков певної винагороди з боку окремих політичних сил або підписання звернень на підтримку їх чи засудження інших заради лояльного ставлення до Церкви. У цьому контексті необхідно визначитися з громадськими акціями Церков на захист своїх прав, відстоювання Божих засад людського життя участю у подіях Помаранчевої революції під гаслом “Християни за правду” тощо. З точки зору політології зазначені акції не є політичними внаслідок відсутності у них суто політичних цілей. Тому безпідставною є критика їх учасників за участь у політиці. З іншого боку, такі акції часто підтримуються певними політичними партіями і використовуються ними у політичних цілях. У даному випадку можна казати про несвідому або непрямую участь Церков у політичній діяльності.

Ставлення євангельських протестантських церков до участі віруючих у політичній діяльності неоднозначне. Воно хитається від позиції “дозволено все, що не забороняється світським законом” разом із заохоченням вірних до активної участі у суспільних процесах, до негативного сприйняття будь-якої суспільно-політичної акції вірних. Усі, хто вважає можливою участь віруючих у політичній діяльності, поширює цей дозвіл на парафіян. Питання участі пасторів та єпископів у політиці більш дискусійне. Так, харизматичні громади в основному позитивно сприймають суспільно-політичну діяльність пасторів. Проте інші церкви висловлюються за небажаність і неможливість участі в ній керівників церковних об’єднань.

Наголошувалося також на небезпеці злиття Церкви і держави, адже винятковою функцією Церкви є проповідь Євангелія. Разом з тим, Церква не може знаходитися осторонь від суспільного життя. Вона повинна виступати проти суспільних вад, бути совістю суспільства. Проблемою для проведення діалогу у конструктивному напрямку стала й відсутність соціальних концепцій протестантських церков України, за винятком адвентистів.

Таким чином, релігія і політика в Україні знаходяться у симбіотичному взаємозв’язку. Цей взаємозв’язок позначений такими характерними рисами: по-перше, політичні рухи, окремі державні діячі, громадськість постійно апелюють до релігійних ідей. Йдеться про експлуатацію релігійних цінностей заради досягнення конкретних політичних цілей. Така “експлуатація” значно інтенсифікується напередодні політичних виборів в країні; по-друге, спостерігаються спроби “облагородити політичну царину духом релігійного благочестя”.⁹⁹ Маємо ситуацію, коли люди апелюють до релігії, вбачаючи в ній засіб до єднання. У цьому випадку навіть атеїсти, роблячи свій політичний вибір, віддають перевагу релігійній особистості. Пояснюється це переконанням у тому, що релігійна людина чіткіше усвідомлює поняття добра і зла та керується своїми принципами, а не власними інтересами; по-третє, активно відбувається процес творення політизованих релігійних організацій. Найяскравіше він виявляється у мусульманському середовищі. Приміром, широкого розголосу набув саморозпуск Партії мусульман України (ПМУ) у Криму внаслідок її вступу у повному складі до Партії регіонів, про що було заявлено на V з’їзді ПМУ 17 грудня у Донецьку; по-четверте, взаємини між релігійними організаціями часто опосередковуються політичним контекстом. Головним чинником цього постає боротьба за владу у конфесійному просторі.

У цілому, маємо взаємозв’язок та взаємообумовленість релігійної моралі та політичної доцільності. Наголосимо на відсутності практики реалізації правових механізмів, що регулюють відносини між державою і церквою в Україні, зокрема, загальновідомої статті 36 Конституції, а це провокує вже риторичне питання: “Камо грядеши?”

⁹⁸ Решетніков Ю. Євангельські віруючі та політика // <http://www.risu.org.ua>

⁹⁹ Суспільно-релігійні відносини: виклики Україні XXI століття: Монографія. – К., 2005. – С.45